

REIVINDICACIÓ DE LA SOBIRANIA CULTURAL

JOSEP-MARIA TERRICABRAS

Departament de Filosofia, Universitat de Girona

A hores d'ara ja no hauria d'estranyar a ningú que els catalans ens preocupem per conèixer, defensar i aprofundir els trets diversíssims de la cultura nacional, en tots els àmbits possibles: i és que sabem que la nació no és una idea supraestructural a la qual es pot arribar o no, *a partir* de l'economia, el comerç, el turisme, la ciència, les tradicions, la llengua o la política d'un país, sinó que la nació és precisament *la imatge produïda* per la conjunció de tots aquests elements, i de molts d'altres. La nació no és un invent prescindible, sinó que és una realitat històricament creada, però inevitable. No és inevitable que es tingui aquesta o aquella nació, que es pertanyi a aquesta o aquella, però sí que és inevitable que es tingui *una* nació, que es pertanyi a *una* nació.

Com que la cultura nacional realment existent és, simplement, la cultura dels nacionals (passats i presents), aquests nacionals es poden desnacionalitzar. Amb això, no em refereixo, és clar, al fet d'experimentar canvis i evolucions en la comprensió i en la vivència que aquests nacionals tenen de la seva cultura. Ben al contrari: no sóc dels que creuen en una idea de nació i de cultura absolutament eterna, invariable, essencial, més enllà del bé i del mal, més enllà de les trifulgues de la vida i de la història quotidianes. No, no hi crec. Totes aquestes essències nacionals —o de qualsevol tipus— em semblen una trampa ideològica terrible, que vol amagar el fet que la nostra existència és històrica i que el nostre camí —individual i col·lectiu— sempre és a mig fer, i que, per tant, sempre es pot desfer, refer o estrafer. Si no fos així, no hi hauria responsabilitat històrica —ni individual ni col·lectiva— de les nostres accions.

Quan parlo de desnacionalització, no em refereixo, doncs, als canvis que es poden experimentar per evolució històricament natural, sinó als que es produeixen per efecte d'agressions culturals externes que, amb afany de domini i de suplantació, acaben minant de tal manera la cultura dels nacionals que aquesta cultura pot arribar a desaparèixer i ells, doncs, també poden desaparèixer com a poble, encara que continuïn sent individus pobladors de la terra.

Aquest perill de desnacionalització, és a dir, de desaparició per suplantació, és el perill que ha corregut la nació catalana durant segles. De fet, és un perill que encara sotja. No és pas en va que durant gairebé tres-cents anys hem estat sotmesos als patrons —en el doble sentit de «model» i d'«amo»— de la cultura no sé si ben bé castellana, però certament, espanyola. Tant en l'àmbit de la llengua, com de la cultura, la ciència o la tecnologia, l'educació i l'escola, i també dels mitjans de comunicació, els catalans hem tingut, durant segles, referents espanyols.

El resultat de suplantació cultural no ha estat, sortosament, tan anihilador com els suplantadors haurien desitjat, però ha estat, certament, funest. Encara avui molts dels nostres hàbits mentals i moltes de les nostres reaccions són, vulguem o no, siguem o no capaços de reconèixer-ho, espanyols. Repassem-ho, sinó, ben breument, per fer-nos-en càrrec. (Evidentment, em referiré només a allò que succeeix en la part de la nació catalana que és el Principat de Catalunya. El meu relatiu desconeixement de la realitat viscuda en el País Valencià i a les Illes, i el respecte que em mereixen els seus propis esforços per a la reconstrucció nacional m'obliguen a aquesta autolimitació a la realitat del Principat.)

a) En el camp de llengua és un fet objectiu —més enllà de qualsevol polèmica sobre el català normatiu— que una gran part dels nostres connacionals pensen en castellà. Algú potser em preguntarà com ho sé, això, si el pensament és precisament ocult, o bé què vol dir això de «pensar en castellà». Senzillament, sé que es pensa en castellà quan qui parla s'expressa amb unes frases construïdes segons la gramàtica castellana. No em fixo ja en si algú diu «jugat» o «busson», o en si la gent «va de tendes» o «tropessa sempre amb la mateixa pedra». Això són només errors de lèxic que resulten, al capdavant, errors menors. Molt més greus són la barbarització sintàctica i l'alienació fonètica de l'idioma. És greu, per exemple, que el català vagi perdent els pronoms febles («Havia un noi molt simpàtic»), o que vagi adoptant formes modals absolutament exòtiques («Tinc que anar al metge»), o que es rebreguin i es triturin les essences sordes amb les sonores. Això li passa, al parlant català, perquè la seva ment ha estat ocupada per les formes i les singularitats pròpies de la gramàtica castellana.

Desgraciadament, avui el català és l'única llengua del món que un castellà pot entendre sense haver d'aprendre. La contribució que encara avui estan fent a aquesta desfeta els mitjans de comunicació catalans és enorme. La contribució particular de la majoria dels periodistes i dels programes esportius és esfereïdora. De fet, no hi ha gairebé ni un programa —esportiu o de qualsevol altre tipus— de ràdio o de televisió en català en què no es cometin errors lingüístics gravíssims. De fet, hi ha pocs consellers del Govern de la Generalitat —i d'aquí en avall— que enraonin sense ferir massa l'oïda. De fet, hi ha pocs professors d'universitat catalans que puguin escriure cartes en català sense faltes d'ortografia. De fet, hi ha milers de rètols públics i privats arreu de Catalunya amb faltes incomprensibles. De fet, hi ha un desconeixement tan general i tan preocupant de la pròpia llengua, que em pregunto si l'extensió quantitativa —que realment s'ha produït aquests últims anys— en l'ús d'aquest argot català ens pot satisfer massa.

b) Pel que fa a la cultura en els àmbits de la ciència i la tecnologia, les mancances són encara més òbvies. Les xarxes informàtiques —amb tímides excepcions— no catalanitzen els usuaris, sinó que els anglesegen o els espanyolitzen. Els manuals universitaris o els llibres d'investigació són, en la seva immensa majoria, estrangers. L'Institut d'Estudis Catalans té només la consi-

deració formal, però no la consideració real —pressupostària i institucional— de primera Acadèmia de Lletres i de Ciències dels Països Catalans. La CIRIT fa, sí, tasca de suport a la investigació, però no ho fa ni amb prou plantejaments, ni amb prou mitjans, ni amb prou seguiment dels resultats. La ciència que sovint es fa a Catalunya des de les universitats —i se'n fa cada dia més— acostuma a ser mimètica de la ciència espanyola, sense tenir massa en compte els problemes i reptes derivats de la pròpia indústria, del clima, del sol, dels recursos naturals i humans, de la nostra història o de la nostra gastronomia. Sovint, les relacions internacionals empitjoren encara la situació, com quan les beques ERASMUS o SÒCRATES —tan desitjables, d'altra banda— porten a les nostres universitats alumnes, que desconeixent el català, demanen —i obtenen— que les classes a què assisteixen siguin fetes, per a tots, en castellà.

c) L'educació escolar és potser el camp, on, des d'un punt de vista nacional, més avenços s'han fet en els últims anys. També és cert, però, que els avenços s'han fet, sobretot, en el terreny de la llengua, que només és una part petita —tot i que important— de la formació escolar. Encara no és un fet normal, però, l'ensenyament preferent de la història i de la geografia del país; encara són excepcionals els cursos de les nostres universitats sobre art, música, filosofia o ciència catalans. Encara moltíssims clàssics s'han de llegir en traducció castellana. Encara les editorials catalanes refusen la publicació de bons manuscrits catalans si no es tradueixen al castellà. La situació és tan greu, o més, en l'educació no formal: encara els jocs de taula, els vídeos i els videojocs no són, normalment, en català. Encara les pel·lícules són majoritàriament en castellà. És a dir, encara l'imaginari i la imatgeria col·lectius funcionen d'acord amb l'anormal normalitat que imposa el castellà a Catalunya.

d) Als mitjans de comunicació, m'hi he referit breument abans. La magnitud de la seva capacitat d'irradiació i de seducció —com ho demostren les retransmissions esportives o les sèries i telenovelles— no fa sinó agreujar fins al límit la seva responsabilitat. Que les emissores de ràdio i televisió de la Corporació Catalana no es considerin aules prioritàries d'educació popular em sembla incompreensible. I lamento que part dels meus impostos ajudi a mantenir una xarxa de ràdio i televisió amb tan poca consciència i amb tan poc compromís amb relació a la nostra cultura. (Els referents de la ràdio-televisió de Catalunya són, bàsicament, espanyols: tant si es tracta de personatges de revistes del cor, com d'actors, escriptors, polítics o intel·lectuals. Un cas extraordinari: per què se'ns ha ofert més ressó de la mort d'Aranguren que de la de José M. Valverde? Perquè a Madrid en feien més plat. I per què a Madrid en feien més plat? Perquè Aranguren era més d'allà.)

Després d'això, algú potser dirà: «¿I, doncs, què fer?» Em semblaria molt erroni que, quan ens adonem de tot això, ens plantegéssim el futur com si tot plegat es reduís a adoptar una actitud pessimista o optimista. El pessimisme i l'optimisme són trets psicològics que serveixen poc per analitzar les situacions i per canviar-les. No es tracta d'això. Es tracta, més aviat, de ser lúcids en

les anàlisis i de tenir coratge en les accions. Per això, i gairebé només a manera de resum indicatiu, proposo ara uns quants punts per a la reflexió final:

1. La cultura és sempre cultura compartida i, en aquest sentit, és cultura nacional. Cadascú també es cultiva, però si no vol caure en la cultureta o en el ser, diguem-ho així, un *culturaire*, haurà de cultivar-se en el cultiu comú. Per això la cultura nacional és sempre la cultura dels nacionals.

2. Participar *en* un i *d'*un patrimoni cultural no implica, de cap manera, haver de participar necessàriament en una cultura tancada. Els patrimonis poden ser oberts o tancats, disposats a l'evolució o bé impermeables. Que siguin una cosa o altra depèn justament dels qui tenen l'usdefruit del patrimoni. I és que el fet que jo tingui un determinat patrimoni no vol pas dir que *només* el tingui jo, que sigui exclusiu meu o exclusivament per a mi: hi pot haver altres grups i altres pobles que disposin de patrimonis molt semblants al nostre.

3. A Catalunya, durant segles, ha regit una política forastera dirigida a suplantar la cultura catalana i, doncs, a desnacionalitzar els ciutadans. Molts catalans tenen encara tants referents culturals castellans que es pot ben dir que han estat colonitzats culturalment per la nació castellana. Després de l'última dictadura s'ha iniciat una represa que ha de continuar i s'ha d'envigorir. La nova política ha de tenir dos eixos: l'oficial i el ciutadà.

a) Oficialment i socialment s'ha de fer que la llengua catalana esdevingui, realment la llengua pròpia de Catalunya. El nostre país ha acceptat i acceptarà moltes llengües; nosaltres mateixos n'hem d'aprendre moltes; però ha de quedar ben clar que l'única llengua pròpia del país és la catalana, i això vol dir que ha d'esdevenir la llengua *comuna*, la llengua que faci de pont entre les altres llengües parlades. Hem, doncs, d'invertir la realitat actual, en què la llengua castellana és —sovint amb la nostra col·laboració— l'única llengua comuna.

b) Oficialment i culturalment s'ha d'aconseguir que la ciència i la tecnologia es connectin amb els grans projectes internacionals a partir del seu arrelament a les necessitats públiques i privades dels grups i individus del país. En aquesta tasca, tant les universitats i els centres de recerca com l'Institut d'Estudis Catalans han d'assumir el paper que els és propi, sigui en la programació, l'execució, la direcció o la coordinació dels projectes.

c) Oficialment i socialment s'ha d'aconseguir que l'educació sigui un objectiu social prioritari: l'educació formal i no formal, l'educació escolar i la formació continuada, l'educació cívica i la formació professional. Una societat profundament educada és una societat més democràtica i més autònoma. Els principis d'igualtat, de llibertat i de solidaritat que haurien d'impregnar les societats desenvolupades del futur s'han d'anar fent realitat a través del diàleg i de la formació constants.

d) Tal com diu expressament l'article 13 de les Noves Bases de Manresa, «Catalunya ha de constituir-se com a espai nacional de comunicació que garanteixi alhora el desplaçament dels mitjans de comunicació catalans i els

drets personals de tots els residents en el seu territori.» Els mitjans de comunicació catalans s'han de posar al servei dels ciutadans i de la seva qualitat de vida. Per això aquests mitjans han de ser també de molta qualitat, tècnica, cultural i humana. La tasca a fer és molta, però es pot fer, amb impuls oficial i amb esforç social, si es té la clarividència i la preparació per fer-la.

No hi ha, certament, democràcia sense sobirania. Però és que no hi ha sobirania tampoc sense sobirans, és a dir, sense nacionals que vulguin deixar de ser súbdits per passar a ser ciutadans o, encara més, conciutadans, és a dir, sobirans del propi destí personal i col·lectiu.

La promoció de ciutadans preparats i independents —en els seus criteris, idees i accions— és la millor garantia per a l'exercici col·lectiu de la sobirania. No podem acceptar gaire més temps la minorització de Catalunya, que ha de caminar decididament, cap a la majoria d'edat nacional. Que aquesta arribi aviat o més tard no depèn de cap fat històric, sinó de la voluntat i la capacitat nacionals dels catalans. Això suposa, però, que construïm una societat conscient del seu patrimoni cultural i disposada, des d'aquí, a la solidaritat i al diàleg interculturals.

Si la maduresa és l'objectiu a què aspiren naturalment els humans, la sobirania és l'objectiu natural de qualsevol grup configurat històricament com a nació. Que la nació catalana aspiro a la sobirania és natural. Que la cultura i el civisme siguin els trets més rellevants del desplegament d'aquesta nació, això depèn, en molt bona part, de nosaltres.

CIÈNCIA I CULTURA A CATALUNYA: TRES PROGRESSOS I TRES MANCANÇES

DAVID JOU

Departament de Física, Universitat Autònoma de Barcelona

La tradició científica del nostre país és escassa, però no inexistent ni totalment irrellevant. Ens ho recorden, per exemple, algunes fites de la nostra història científica: el primer submarí de la Mediterrània (Monturiol, 1859); la vacuna anticòlera (Dr. Ferran, 1885); la descoberta de les connexions entre les neurones (1888), que valgué a Ramon y Cajal el Premi Nobel de Fisiologia o Medicina de 1906; la descoberta de l'atmosfera de Tità (Comas i Solà, 1908); o la primera aplicació de la insulina contra la diabetis a Europa (Carrasco i Formiguera, 1922). La inquietud tecnològica de Barcelona compta també amb fites considerables en la Península: el primer enllumenat públic de gas, el primer ferrocarril, la primera fotografia, el primer autòdrom... La tradició